

УДК 271.22 (477) : 2 - 86

БОРЕЙКО ЮРІЙ,*кандидат історичних наук, доцент кафедри релігієзнавства**Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк*

КОНФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У статті аналізуються проблеми конфесійної ідентичності віруючих українського православ'я в умовах сучасних цивілізаційних викликів. Встановлено, що для значної кількості віруючих належність до етноконфесійної спільноти не є базовим ідентифікатором, тому самодекларація ідентифікації з православною конфесією значною мірою має номінальний характер, зумовлена сприйняттям православ'я як культурної традиції.

Ключові слова: релігійна ідентичність; конфесійна належність; етноконфесійна ідентичність; православний віруючий.

Постановка проблеми. Сучасний вектор пошуків нової цивілізаційної ідентичності тісно пов'язаний із поверненням до релігійних цінностей, що акумулюють позитивний досвід багатьох поколінь, містять зразки випробуваних механізмів соціалізації, водночас зберігаючи культурну цілісність народу. Істотне зростання потягу людини до ототожнення з певною спільнотою в періоди соціальних змін має об'єктивний характер. В історії розвитку етнічних спільнот почуття ідентичності формувалося та асоціювалося, насамперед, із конфесійною приналежністю. Відтак проблема релігійної ідентичності, як свідчить сучасна вітчизняна та зарубіжна практика, набуває особливої актуальності.

Аналіз досліджень проблеми. У контексті глобалізаційних процесів та викликів сучасності ідентичність досліджують Е. Афонін, В. Арбеніна, З. Бауман, П. Бурдьє, Ю. Габермас, Е. Гідденс, Е. Еріксон, М. Кастельс, Е. Сміт, С. Гантінгтон та інші. Релігійна ідентичність є предметом уваги А. Арістової, М. Бабія, З. Баумана, П. Бергерера, В. Єленського, А. Забіяко, С. Здіорюка, Л. Іпатової, В. Климова, О. Козловського, А. Колодного, Г. Кулагіної, Н. Мадей, М. Мчедлова, О. Недавної, П. Павленка, О. Сагана, Л. Филипович, М. Черенкова, Н. Черниш, Ю. Чорноморця, В. Шевченка, І. Яблокова, В. Ядова, П. Яроцького та інших. З огляду на недостатній рівень вивчення проблем, пов'язаних із конфесійною ідентичністю віруючих українського православ'я, **метою статті** є аналіз проблем конфесійного самовизначення українських православних віруючих у контексті цивілізаційних викликів.

Виклад основного матеріалу. В умовах соціальних трансформацій індивіду внаслідок прагнення до компенсації втрати традиційних ідентичностей шляхом прийняття нових. Водночас, маючи більше можливостей і свободи вибору в сучасному суспільстві, індивід відчуває істотні труднощі із самовизначенням, оскільки зміна традиційних схем та механізмів ідентифікації надала цим процесам розмитого характеру. Так, руйнування інститутів, що забезпечують відтворення релігійності на тлі установки на перенесення життєвих смислів у сферу трансцендентного, створює умови для втрати традиційних релігійних ідентичностей. Опинившись у просторі ідентичностей, індивід діє за певними стан-

дартами й стереотипами, актуалізуючи певні канали комунікацій. Залежність поведінки індивіда від прийнятих стандартів пояснюється, очевидно, не лише динамікою повсякденності, а й необхідністю порівнювати власні вчинки з діями інших людей. Іншими словами, ідентичність передбачає перебування в контакті з іншими, включення індивідів у ситуації порівняння.

За оцінкою вчених, ідентичність є динамічною структурою, що розвивається впродовж людського життя. Розвиток ідентичності нерівномірний, передбачає подолання криз ідентичності, має як прогресивне, так і регресивне спрямування. Теоретичний аналіз концептуальних підходів до вивчення релігійної ідентичності свідчить, що ідентичність є результатом процесу ідентифікації, яка найчастіше розглядається як процес уподібнення, ототожнення себе або своєї групи з кимось або чимось. Сучасні науковці вважають ідентифікацію найважливішим механізмом соціалізації та виховання особистості, який виявляється в прийнятті індивідом конкретної соціальної ролі, в усвідомленні ним власної групової належності, у формуванні в нього певних соціальних установок. Ідентифікація розглядається "як процес, включений в цілісну життєдіяльність суб'єкта, нерозривно пов'язаний з когнітивною, емоційною, ціннісно-смісловою та поведінковою сферами особистості, зумовлений її потребами, мотивами, цілями і установками, опосередкований мовою, нормативно-звичаєвими, знаково-символічними, ідейно-образними та ціннісно-смісловими системами культури" [1]. По суті, розвиток релігійної самоідентифікації ґрунтується на самовизначенні людини щодо віри в Бога. Конфесійна ідентифікація передбачає вибір системи догматів та свідоме включення в певні релігійні відносини. Самоідентифікація з конкретною релігійною громадою (спільнотою), участь у житті громади, дотримання норм повсякденної поведінки тощо дають підстави вважати людину не лише віруючою, а оцерковленою. Тому релігійна ідентичність передбачає усвідомлення свого місця в релігійному просторі суспільства, що виявляється в прийнятті чи неприйнятті цінностей, культових та позакультових практик релігійної системи і в повсякденному їх дотриманні.

Без сумніву, для багатьох людей релігійна іден-

тичність стає запорукою віднайдення відносної стабільності та впевненості в суспільному житті. Розглядаючи сукупність соціальних ідентичностей, Е. Сміт виокремлює релігійну ідентичність як найбільш стійку [5]. На його думку, основу релігійної ідентичності складають категорії та критерії, що відрізняються від критеріїв соціального класу. Релігійна ідентичність ґрунтується на поєднанні культури та її елементів, цінностей, міфів, традицій, що часто кодифіковані в обрядах та ритуалах. Філософ розуміє релігійну ідентичність як об'єднання в громаді всіх, хто визнає символічний код, певну систему цінностей і традицій, віри та ритуалу, з орієнтацією на позаемпіричну реальність, хоча й знеособлену та зі слабкими ознаками спеціалізованої організації [Там само, с. 15-16].

Процес конструювання, відтворення та підтримання релігійної ідентичності передбачає наявність знакових, символічних, ідейно-образних та ціннісно-смилових компонентів. Кожна релігійна система містить когнітивну модель світу, яка визначає "своїх та чужих" у термінах сакральних цінностей, стереотипів. Стверджуючи, що "Я - християнин", віруючий співвідносить своє "Я" із знаково-символічним, ідейно-образним та ціннісно-смиловим простором певної релігії або з окремими її елементами. По суті, Е. Сміт стверджує участь етнічного компонента в конструюванні релігійної ідентичності, особливо в частині міфів і традицій. Загальні тенденції світового розвитку засвідчують органічний взаємозв'язок між релігійністю та етнічністю, що постають найважливішими соціокультурними рисами сучасних соціально-історичних та цивілізаційних систем.

Безперечно, вплив етнічних характеристик - спільних антропологічних ознак, культурних особливостей, території - неминуче відбивається на вкоріненні та бутті релігії, призводить до формування певних її особливостей, властивих лише цьому етносу. Тому цілком слушною вбачається думка Л. Филипович про те, що "ідентифікація, етнічна чи етнорелігійна, не обмежується відчуттям або усвідомленням належності до етнічної чи етнорелігійної спільноти. В ідентифікації треба бачити і сам процес набуття етнічності, віднайдення себе як носія певної етнічності серед інших носіїв інших етнічностей" [8, с. 230].

Етнічна ідентичність як соціальна проблема почала розглядатися з переходом до вивчення її соціальної зумовленості, що обґрунтовувалося об'єктивними вимогами суспільного життя. Завдяки розвитку нових соціальних потреб відбулося утвердження конструктивістської парадигми дослідження етнічної та національної ідентичності й утвердилось більш критичне ставлення до примордіалізму. Без урахування поєднання релігійної та етнічної ідентичностей - характерної й історично притаманної риси релігійної ситуації в суспільстві, де традиційно існувала кореляція між релігійною та етнічною належністю - неможливо зрозуміти численні аспекти релігійної ситуації в країні й адекватно їх оцінити.

Американський футуролог С. Гантінгтон у [9] протиставив етнічну ідентичність загальнонаціональній, оскільки в США різноманітні етнічні ідентичності періодично загрожують загальнонаціональній ідентичності. Основою суспільної інтеграції в США проголошена національна ідентичність, тому американці вважають свою країну мультиетнічним і мультинародним суспільством. На думку С. Гантінгтона, криза ідентичності стала глобальним феноменом, а дебати з цього приводу

перетворилися на характерну рису сучасного суспільства. Проаналізувавши специфіку виявів кризи ідентичності в різних країнах, він зробив висновок, що національну ідентичність у США слід рятувати будь-якими засобами, навіть військовими. Футуролог вважає, що "війна або наявність противника є конструктивним фактором у підсиленні ідентичності американців. Згуртували націю, зменшили рівень субнаціональних ідентичностей події 11 вересня 2001 року, чим позитивного вплинули на американську національну ідентичність" [Там само, с. 16-17].

Розглядаючи релігію як одну з характеристик нації, виявляємо, що саме релігія постає, з одного боку, фактором, що виокремлює етнос з-поміж інших на певній території, а з іншого - інтегрує цей етнос в особливу систему відносин територіального державного та міждержавного порядку. За справедливою оцінкою А. П'ятигорського, тут йдеться "про феноменологічно двоїсту, ексклюзивно-інклюзивну роль релігії щодо етносу і нації. Саме така роль релігії нерідко (хоча історично далеко не завжди) дає можливість ідентифікації (повної або часткової) цього етносу ззовні, що й робить релігію своєрідною "метаознакою" етносу або нації з погляду держави" [3].

В умовах деформації соціальних структур та інститутів зростає значущість конфесійної приналежності, яка в сучасних суспільствах представлена як форма організації соціокультурних відмінностей. Конфесійна ідентичність актуалізується, коли релігійна ідентичність передбачає конкретну форму релігійності. Конфесійну ідентичність можна визначити як категорію релігійної свідомості, змістом якої є усвідомлення належності до певної релігійної спільноти та прийняття її ідей і цінностей. Конфесійна належність має важливе значення у визначенні меж соціальних спільнот, що конкурують за ресурси, у конструюванні особистісної ідентичності як цілісності, що ґрунтується на суспільно визнаних зразках.

Належність до православ'я постає значущим, ціннісно забарвленим маркером ідентифікації, вписуючись у бінарну опозицію, яка не сприймає як атеїзму, так і нетрадиційних релігійних систем. Конфесійна належність значною мірою пов'язана з прагненням до зняття певного відчуження, адже бути православним означає демонстрацію лояльності в суспільстві. Меншою мірою православ'я здатне задовольняти афіліативну потребу, тобто пошук покровителя, оскільки, на відміну від протестантських деномінацій, не містить виражених форм комунального об'єднання віруючих. Роль належності до православної конфесії має й символічний характер, оскільки дає можливість індивіду демонструвати причетність до домінуючої етноконфесійної спільноти, яка, між іншим, в історичній традиції мала статус державної. На думку вчених, у дискусіях навколо етноконфесійної ідентичності, залежно від контексту дискурсу, має право на життя як чіткий поділ етнічної та конфесійної ідентичності, так і їх отожднення. Якщо "православність" оцінюється з точки зору відповідності світогляду та способу життя людини змісту віровчення, то бути представником етносу і православ'я - різні речі. Якщо ж йдеться про самоідентифікацію, то без цієї зв'язки неможливо дати визначення ідентичності численних неоцерковлених віруючих, які називають себе "православними" в силу своєї етнічної і / або культурної належності [2].

За результатами соціологічного дослідження, про-

веденого Центром Разумкова у квітні 2014 року, до православ'я віднесли себе 70,2 % громадян. Серед них прихильників УПЦ (КП) - 31,9 %, вірних УПЦ - 24,8 %, до УАПЦ відносять себе 0,9 %, просто православних - 39,8 %, не визначилися - 1,9 % [7, с. 19-20]. Серед віруючих УПЦ (КП) частка тих, хто відвідує служби щотижня або кілька разів на тиждень складає 20 %, УПЦ - 18 %. Серед віруючих обох церков більшість становлять ті, хто відвідує служби лише на релігійні свята (УПЦ - 59 %, УПЦ (КП) - 53 %) [4, с. 28]. Відтак конфесійну самоідентифікацію не можна змішувати з рівнем релігійності. Визначаючи себе як православну, людина має на увазі не факт віри, а приналежність до етнокультурного середовища. Кількість віруючих, які певною мірою засвоїли доктринальні положення віровчення православ'я і здійснюють релігійні практики, традиційно менша, ніж тих, які ці положення засвоїли частково, з таким же виконанням практик.

Отже, можна констатувати, що самоідентифікація з православною конфесією (70,2 %) пов'язана не лише з цілеспрямованими зусиллями релігійних об'єднань, а й із процесом ототожнення національної та конфесійної самоідентифікації. З іншого боку, саме конфесійна ідентифікація може стати однією із суб'єктивних ознак етнічної спільноти. Поняття конфесійної та етнонаціональної ідентичності тісно пов'язані й дуже часто ототожнюються у свідомості людей. Релігія етносу традиційно розглядається як одна з умов його національної самоідентифікації, складова його культурної традиції, що характеризує приналежність до певної етнічної групи.

У ситуації з українською православною ідентичністю йдеться, очевидно, лише про дифузну, розмиту ідентичність, тобто стан, коли індивід ще не зробив відповідального світоглядного вибору, що характеризує його образ Я як розпливчастий і невизначений. Серед восьми стадій розвитку ідентичності, виокремлених Е. Еріксоном, на цю ситуацію екстраполюється п'ята стадія, у якій при вдалому перебігу перехідного підліткового віку формується почуття ідентичності, при несприятливому - заплутана ідентичність, пов'язана із сумнівами щодо себе, свого місця в групі та суспільстві. Особливо кризовим є період між юністю і дорослістю, коли особистість переживає багатовимірні процеси відображення дорослої ідентичності та нового ставлення до світу. Якщо криза цього періоду залишається неподоланою, виникає стан "дифузії ідентичності", що може викликати важко передбачувані наслідки. Ідеться про схему формування ідентичності, яка має визначення "традиційне відтворення релігійності". Оскільки в українському суспільстві зазнають трансформації сталі форми та способи життєдіяльності, то відбуваються зміни в механізмі відтворення релігійності [11]. У зв'язку із цим дослідники констатують наявність ідентифікаційної кризи в суспільстві, інститути якого вирішують питання про ідентифікацію громадян у питанні релігії. Оскільки ознака конфесійної спільноти не набуває функції базового ідентифікату, то характер вірувань є переважно особистісним, коли конфесійна ідентифікація постає досить умовною [6].

Релігійна орієнтація ідентифікаційних процесів істотною мірою визначається дисонансом між об'єктивною потребою в ефективних формах групової ідентифікації та індивідуалістичної орієнтації ідентифікаційного процесу. Це зумовлено деконструкцією традиційних форм релігійного самовизначення в ментальності україн-

ського суспільства й відсутністю нових. Ідентичність може конструюватися як спроба пом'якшити конфлікт між життєвою позицією та формами групового самовизначення. Очевидно, що значна кількість людей, які називають себе православними, уникають жорстких групових рамок, що відповідає індивідуальності природи українців. Небажання пов'язувати своє життя із церковними макроструктурами зумовлене також поглядом на них як на персоніфіковані, приватизовані утворення, що переслідують приватні інтереси.

За оцінкою Ю. Чорноморця, українська православна ідентичність з її поєднанням обрядовіря і "євангелізму", колективізму та індивідуалізму, цезарепалізму і бунтівних настроїв перебуває в кризі. Становище ускладнюється відсутністю можливості відповіді на історичні виклики, що постали перед українським православ'ям. Вселенське православ'я знайшло модель церковної ідентичності, яка розв'язала проблему співвідношення універсального та національного завдяки єхаристійній еклезіології. Українському православ'ю ще належить вибороти національний характер, проте ця боротьба видається застарілою в епоху утвердження пріоритету універсальної єхаристійної ідентичності. Нереалістичним видається і нехтування універсальним, коли епоха національних відроджень закінчилася, натомість триває доба глобалізації [10].

Висновки

Таким чином, у сучасному світі різко зростає роль національних і релігійних ідентичностей, що пов'язано з істотною кореляцією національної та релігійної самосвідомості. Причинами кризи релігійної ідентичності є сучасний перехідний стан суспільства, розмитий характер релігійної ідентичності, поліконфесійність українського суспільства - чинники, що покликані стати передумовою віднайдення нової інтегральної релігійної ідентичності. Самодекларація ідентифікації з православною конфесією значною мірою має номінальний характер, зумовлена сприйняттям православ'я як культурної традиції, а конфесійної належності - як данини цій традиції. Належність до православ'я засвідчує несприйняття, з одного боку, атеїзму, з іншого - нетрадиційних релігійних систем, має символічний характер, демонструючи причетність до домінантної етноконфесійної спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воропаєва Т. Формування національної та релігійної ідентичності громадян України (1993-2010) [Електронний ресурс] / Т. Воропаєва. - Режим доступу : http://www.etnolog.org.ua/index.php?Itemid=58&id=107&option=com_content&task=view.
2. Ипатова Л. П. Современные особенности освоения православной традиции / Л. П. Ипатова // Традиции и инновации в современной России. Социологический анализ взаимодействия и динамики / [под ред. А. Б. Гофмана]. - М. : РОССПЭН, 2008. - С. 7-67.
3. Пятигорский А. Национальный суверенитет как объект феноменологии [Електронний ресурс] / А. Пятигорский. - Режим доступу : <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/601>.
4. "Релігія і влада в Україні: проблеми взаємодій". Інформаційні матеріали до Круглого столу на тему: "Державно-конфесійні відносини в Україні станом на 2013 рік: рух до партнерства держави і Церкви чи до кризи взаємин?" (22 квітня 2013 р.) - К. : Центр Разумкова, 2013. - 76 с.
5. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт ; [пер. з англ. П. Тарашука]. - К. : Основи, 1994. - 224 с.

6. Токарева Т. В. Религиозные компоненты механизмов идентификации в транзитивном социуме : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. социол. наук : спец. 22.00.06 "Социология культуры, духовной жизни" / Т. В. Токарева ; Саратовский гос. технический ун-т. - Саратов, 2003. - 24 с.

7. Україна-2014: Суспільно-політичний конфлікт і Церква. Позиції релігійних діячів, експертів, громадян. - К. : Центр Разумкова, 2014. - 28 с.

8. Филипович Л. О. Етнорелігійна ідентичність: визначення і збереження / Л. О. Филипович // Українське релігієзнавство. - 2010. - № 56. - С. 228-237.

9. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон ; [пер. с англ. А. Башкирова]. - М. : Изд-во АСТ: Транзит книга, 2004. - 635 с.

10. Чорноморець Ю. Сучасні проблеми з релігійною ідентичністю: трагедія православ'я [Електронний ресурс] / Ю. Чорноморець. - Режим доступу : risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/42544/.

11. Эрикссон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эрикссон ; [общ. ред. и предисл. А. В. Толстых]. - М. : Изд. группа "Прогресс", 1996. - 344 с.

Борейко Юрий,

кандидат исторических наук, доцент кафедры религиоведения

Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки, г. Луцк

КОНФЕССИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ ПРАВОСЛАВНЫХ УКРАИНЦЕВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ВЫЗОВОВ

В статье анализируются проблемы конфессиональной идентичности верующих украинского православия в условиях современных цивилизационных вызовов. Установлено, что для значительного количества верующих принадлежность к этноконфессиональной общности не является базовым идентификатором, поэтому самодекларация идентификации с православной конфессией в значительной степени имеет номинальный характер и обусловлена восприятием православия как культурной традиции.

Ключевые слова: религиозная идентичность; конфессиональная принадлежность; этноконфессиональная идентичность; православный верующий.

Boreyko Yuri,

*Candidate of Historical Sciences, Assistant Professor of the Religious Studies Department
of Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk*

CONFESSIONAL IDENTITY OF ORTHODOX UKRAINIANS IN THE CONDITIONS OF MODERN CALLS

The problems related to confessional identity of Orthodox Ukrainians in the conditions of modern calls are analysed in the article. Religious identification is a major mechanism of socialization and education of personality, that appears in realization by its own group belonging. The result of process of identification is an identity that is formed in intercommunication with confessional belonging. Connection of religious and ethnic identity is historically the inherent line of religious situation in Ukrainian society, where traditionally there was correlation between religious and ethnic belonging. Influence of ethnic descriptions unavoidable affects existence of religion, leads to forming of her certain features peculiar only to this ethnos.

A confessional identity actualized in the conditions when a religious identity envisages the concrete form of religiousness. Belonging to Orthodoxy appears the meaningful, valued painted marker of identification. Meaningfulness of confessional belonging grows in the conditions of deformation of social structures and institutes. In a situation with the Ukrainian Orthodox identity it is about the diffuse, vague identity, when an individual did not yet do a responsible world view choice, that is why image of his I characterized by fuzziness and vagueness. As a sign of confession is not acquires functions of basic identification, the nature of beliefs are mostly personal, when confessional identification is rather arbitrary.

Self-declaration of identification with Orthodox confession largely has nominal character, predefined by perception of Orthodoxy as cultural tradition, and confessional belonging - as a contribution to this tradition. Self-identification with Orthodox confession is related to purposeful efforts of religious associations, and also with the process of equation of national and confessional self-identification. Belonging to Orthodox confession has symbolic character, demonstrates involvement of believing individual to the dominant ethnic and religious association.

Keywords: religious identity; denominational affiliation; ethnic and religious identity; Orthodox believer.

REFERENCES

1. Voropaieva T., Formation of national and religious identity of the citizens of Ukraine (1993-2010), available at: http://www.etnolog.org.ua/index.php?Itemid=58&id=107&option=com_content&task=view (ukr).
2. Ipatova L. P. (2008), Modern features of the development of the Orthodox tradition, in *Tradition and innovation in contemporary Russia. Sociological analysis of the interaction and dynamics*, ROSSPEN, Moscow, pp. 7-67 (rus).
3. Pyatigorskij A., National sovereignty as an object of phenomenology, available at: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/601> (rus).

4. "Religion and Power in Ukraine: Problems of Relations". Materials of the Round table on "Church-state relations in Ukraine as of 2013: Move to the partnership between the state and Church relations or to the crisis?", 22 April 2013, Razumkov Centre, Kyiv, 76 p. (ukr).
5. Smith Anthony D. (1994), *National Identity, Foundations*, Kyiv, 224 p. (ukr).
6. Tokareva T. V. (2003), *The religious component authentication mechanisms in a transitive society*, Abstract of thesis for the degree of candidate of sociological sciences in specialty 22.00.06 "Sociology of culture, spiritual life", Saratov, 24 p. (rus).
7. *Ukraine 2014: Social and political conflict and the Church. The positions of religious leaders, experts and citizens* (2014), Razumkov Centre, Kyiv, 28 p. (ukr).
8. Fylypovych L. O. (2010), Ethnic and religious identity: definition and conservation, in *Ukrainske religioznavstvo [Ukrain Religious]*, № 56, pp. 228-237 (ukr).
9. Huntington Samuel P. (2004), *Who are we? Challenges to America's National Identity*, Publisher AST: Tranzitkniga, Moscow, 635 p. (rus).
10. Chornomorets Yu., Modern problems of religious identity: the tragedy of Orthodoxy, available at: risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/42544/ (ukr).
11. Erikson E. (1996), *Identity: Youth and Crisis*, Publishing group "Progress", Moscow, 344 p. (rus).

© Борейко Юрій

Надійшла до редакції 13.12.2015

УДК 291.1

БУБЛИК КОСТЯНТИН,

асистент кафедри філософії

Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ

КОНЦЕПТ ОСОБИСТОСТІ У КНИЗІ ДЕВІДА ХАРТА "КРАСА НЕСКІНЧЕННОГО"

У статті критично аналізується концепція особистості в православній теології американського мислителя Д. Б. Харта. Персонологія Д. Б. Харта представляє контури православної постмодерної теології, яка у своєму історичному розвитку зазнала істотного впливу філософії і залишалася метафізичною до недавнього часу. Автор констатує, що антиметафізичний поворот у православній теології та релігійній філософії пов'язаний із використанням феноменології та герменевтики в проекті "теологічної естетики" Девіда Бенлі Харта і Джона Пантелеймона Мануссакіса. Ці американські православні теологи дійсно змогли створити новий тип православної думки, пост-метафізичний за своєю суттю. Аналізуючи роботу Д. Б. Харта "Краса нескінченного", автор статті показує, що цей православний богослов відмовляється від тези про нездатність православної думки оформити свою позицію інакше, як у протиставленні до римо-католицького богослов'я і приймає вчення про особистість як особливе відношення Августина та сучасних римо-католицьких богословів.

Ключові слова: метафізика; постметафізичне мислення; православна теологія; теологічна естетика.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Нові перспективи для розвитку православної богословсько-філософської думки у XXI ст. відкриває постметафізична теологія. Прорив до постметафізичного мислення в сучасній православній теології та філософії пов'язаний із подоланням функціонального та інструментального ставлення до мислення й усвідомлення самоцінності творчого мислення.

Постметафізична теологія покликана відмовитись від сприйняття мислення як інструмента для побудови систем і стати відкритою для стихійної творчості, у якій мислення може реалізовуватись як неметафізичне, поетичне, стихійно-релігійне. Досягнення постметафізичного мислення ґрунтуються на постійному використанні феноменологічного і герменевтичного методів, що

є оптимальними для процесу оновлення православної богословсько-філософської думки. Відстоювання цієї методології знаходимо в американських теологів Джона Пантелеймона Мануссакіса і Девіда Бенлі Харта, які називають свій метод "теологічною естетикою". Слід підкреслити, що під естетикою розуміється, з одного боку, теорія чуттєвих переживань або чуттєвих інтуїцій, що відсилає нас до феноменології Е. Гуссерля, з іншого - теорія чуттєвого й безпосереднього досвіду переживань істини буття, яка пов'язана із філософією М. Гайдеггера. Крім того, естетика виступає як теорія образності, оскільки розглядає сенс як виникаючий через уяву. Образність же притаманна самій дійсності, а не людській здатності думати й переживати. Нарешті, сама православна думка є естетикою, оскільки Бог є